

CSALOG ZSOLT:

Szeretem-e Angyal Istvánt?

Nevetségesen piciny ország vagyunk, ahol mindenki mindenkit ismer. Még azt is, akit nem ismer. Angyal Istvánnal legjobb tudomásom szerint soha nem találkoztam, legendáriumának mégis jó ideje beavatottja vagyok, hiszen legközelebbi barátai közül többen is közeli ismerőseim, sőt barátaim lettek — később, már Angyal mártírhalála után. **Eörsi Pistától**, Gáli Jósikától, Obersovsky Gyuszitól sokat tudtam eddig is Angyalról. A drága, nyughatatlan Gáli oly igen fontosnak tartotta az Angyal-tradíciót, hogy még Bertikéhez is elcipelte, Angyal Pista anyjához. Innen az alapállásom ebben az ügyben: Angyal István emléket először, másodszor és harmadszor is TISZTELETTEL ápolom. Mert a forradalom szilárd jellemű harcosa volt, és — nem melleleg, mert épp ezért: — a barátaim barátja.

És most itt a könyv, amely végre „teljes terjedelmében” mutatja be Angyal Istvánt. Részletesen adatolva, és intim testközelségre hozva. Igazán nem a teljes tudatlanságból nyúlok a témához, mégis sok újat tudok meg — például csodálkozva regisztrálom, hogy Bertike nem is édesanyja volt Angyal Istvánnak: ahogy utóbb Gálinak is, úgy Angyalnak is „csak” második. „mosztoha” anyja. De hát ilyesfajta újságokért nem olvas végig az ember egy könyvet. Hanem ahogy a mitológia kódéből élénk kerekedik a hús-vér Angyal István, a maga árnyalt karakterében, történelem meghatározta minőségében, az már csakugyan valami: végigélni és végiggondolni érdemes dolog.

Angyal István ugyanis kommunista volt.

És e tájon gyökeredzik Lukácsy könyvének rendkívüli pikantériája. Én meg ugye nem vagyok, és so-

ha nem voltam kommunista. Ezért aztán ahogy lapozom a történetet, egyre feszültebben kutatom — magamat: tudom-e szeretni ezt az embert?

Jóformán gyerekfejjel jött haza a náci lágerből, és lobogó hittel egyből beállt kommunistának — ezt a sors-típust elég sok példából ismerem, és teljes mértékben akceptálom: logikus és természetes út lehetett ez. Aztán egyre lehetetlenebb útnak bizonyult. Akik elindultak rajta, röpké pár év múlva le is fordultak róla, kívül-belül sérülten — vagy maradtak rajta, és mindörökké elvesztek a történelem láperdejében. Angyal István kitarzott. 1953. Nagy Imre meghirdeti az új vonalat, majd-hogynem utolsó alkalom a kijózanodásra — Angyal inkább csak viszolyog és megriad: „hát a szocializmusban ilyesmi is lehetséges?” És nem térítik el az „ügy”-től sem a személyes pofonok, sem a magyar natúra mélyebb megismerése, sem a józan eszű barátok szép szava: maradj kommunista. Jön '56, Angyal egy forradalom közepén találja magát — és mivel születetten aktív és hibátlanul derék ember, megrögzött moralista, természetesen a forradalom oldalára áll: lázbetegen beleveti magát a forgatag közepébe, a felkelőcsoporthoz egyikének parancsnoka lesz, és kitar a végsőkig — miközben sziklaszilárdan hiszi: ő még mindig kommunista. Ha senki más nem is, de Ő az! — Nos: szeretem? nem szeretem? szeretem? nem szeretem?...

Dudásról írja, már a börtönben: „Ennek az embernek nincs rendben a szénája, mert akinek más ügye van, mint a közösen megoldandó országos dolog: a szocialista forradalom ügye, az nem tiszta ember.” (141. o.) Micsoda penetráns bolsi intolerancia! Meg ez az egész, hajmeresztően doktriner fogalmi rendszer!... káros és ellenforradalmi

volna a külső beavatkozás. Ez a mi forradalmunk, szocialista forradalom, nem kormányok ügye, hanem népünk ügye, és a világ proletariátusáé” (117. o.) — juj! „A legutolsó felhívásban közöltük (...), hogy november 7-én, az 1917-es októberi forradalom évfordulóján, a forradalmárok által védett Tűzoltó utcában és környékén a nemzetiszínű és gyászlobogók mellé kitűzzük a forradalom vörös zászlaját is, mert mi nemcsak '48 és '19 magyar forradalmárainak, de 1917 orosz forradalmárainak is utódai vagyunk.” (189. o.) A dolog persze nem jön be, az oroszok szemrebbenés nélkül lőnek a vörös zászlókra is. De hát az

elmélet szilárd talajáról minden értelmezhető, „helyére” tehető: „November 7-én, a forradalom ünnepén a magyar szocialista forradalom ellen az orosz szocialista forradalom katonáit küldik. A világtörténelem legkiáltóbb ellentmondása, Kommunista lőnek kommunistákra.” (190. o.) Abszurd dráma, bizony, a javából — nem ami Budapest utcáin, hanem ami Angyal István fejében történik.

„Elmondható tehát — írja Lukácsy —: Angyal István november 4-e után ellenáll ugyan, de olyan kommunista programmal, amely Nagy Imrétől »balra« áll. S hogy még mindig bízik Kádárban...” (209. o.) A vég-

sökig. Már börtönben van, halálos ítéletének végrehajtását várja — síralomházi zárkatársa, Mécs Imre emlékezik: „Pista végig nem hagyott fel a politizálással, Soká, a kelletténél is tovább hitt abban, hogy Kádár csak taktikázik. Amikor kiderült, nincs igaza, akkor sem szakított teljesen illúzióival. Egy jugoszláv típusú kommunista szövetségében gondolkozott, amit ő úgy nevezett: Leninisták Szövetsége. Ennek volna igazán jövője, mondta...” (248. o.) „A börtönbe két könyvet kért”, írja Lukácsy. „Babits verselt és Lenin műveinek második kötetét. Ebben van az *Allam és forradalom*.” (243. o.) Sok minden van, mi csodálatos, de az embernél nincsen semmi csodálatosabb...

Angyal István mártírhalált halt (szép, vastag strigula Kádár János politikai gyilkosságainak sorában — de ez most tényleg mellékes), meghozta a legszebb gesztussal: maga választotta módon. A forradalomért. Az ÉN forradalmamért — ezért: Angyal István az ENYÉM. Csak hát közben Angyal István úgy gondolta, azt hitte, hogy a kommunizmusért hal mártírhalált. Makacsul nem volt hajlandó megérteni, hogy — ha a szavak azt jelentik, amit jelentenek — épp a kommunizmus küldte halálba, a tiszta hitéért, amely NEM volt összeegyeztethető a kommunizmussal. És ezzel a balgavakhitével már nem az enyém Angyal István.

Nem a mai eszemet vetítem vissza harmincnégy év távolába: akkor is elég pontosan tudtam ezeket a dolgokat. Nem mintha olyan tengernyi sok eszem lett volna, nem voltam én 21 évesen csodagyerek: '56 októberében — és pláne novemberében! — lényegében MINDNYÁJAN tudtuk már, hogy mi is a helyzet a kommunizmussal. Erre tanú vagyok. És Angyal István is tudhatta volna! Hiszen a felkelők egyike meg is mondta neki — egy *segédmunkás!* —: „... az egyik segédmunkásunk kijelentette, hogy vége a kommunista uralmának Magyarországon. Azt válaszoltam, hogy rosszul látja a dolgokat, mert itt éppen a kommunista, a szocializmus eszméivel fűtött és azon nevelkedett fiatalok mozdultak meg a szocializmus eltorzítóival szemben, tehát csak most lesz igazi szocializmus Magyarországon.” (113—114. o.) Sírjak? Nevessek? Sikítsak? Dühöngjek? — Azt gondolom: A kommunistákkal az (is) a baj, hogy képtelenek körülnézni, képtelenek mások véleményére és a tényekre is figyelni. Ti, ha körülnéznének, már aligha lehetnének tovább kommunisták. Márpedig ők egy „szent” tradíció jegyében, valami lelki érdek okából kommunisták akarnak maradni. Mit mondjak — maradjanak. De akkor semmi dolgom velük.

Mélységesen zavarba ejtő, képtelen eset. Ha nem ebben a hülye évszázadban történt volna, biztosan el sem hinném. Pedig hát hiteles. Hitelesíti Gáli Jóska, **Eörsi** Obersovszky. És maga Angyal István: az ő hiteles tragédiája adja a történet tragikus hitelét. Mit tehetek — elfogadom.

És milyen fura, de a könyv végére azt érzem: az Angyal-történet hiteléből talán egy picinyke átsugárzik a mártírhalált *nem* halt, ma is élő kommunistákra is. Valamennyire elhíszem, hogy ilyesmi is lehetséges, ilyen történetek is *vannak*. Egyszóval: mindez valahogy toleranciára tanít. (Nem paradoxonnak szántam, de az: uraim, köszönjék annak az Angyal Istvánnak, akit megöltek...)

Toleranciára tanít — de persze egyébre is. A magam másságának biztosabb tudásához is elvezet.

Lukácsy András korrekt könyvet írt. A keret, hogy Angyal István Németországban élő fiának meséli el az apját, igazán nem hat erőltetett irodalmiaskodásnak — egyáltalán: nem „szépírói” ambíciók mozgatják Lukácsy tollát, „mindössze” dokumentál. És ez kimondottan rokonszenves. És még inkább az a következetes alapállás: Lukácsy nem kommunista, barátságuk idején sem volt az; ezzel együtt hűséges barátja ennek a téveszmék fűtötte embernek. Szép tőle, hogy nem rajzolta körül Angyal István alakját kérdőjelekkel: tudja, neki nem ez a dolga.

Nekem viszont igen.

Lukácsy könyve — amiképpen a közös barátok Angyal Istvánhoz hűséges barátsága is — mégis rá tud venni a szelíd kiegyezésre: nézetkülönbségeinket végiggondolva és tudva, másságomat határozottan fenntartva is megrendülten és változatlan tisztelettel hajtom meg fejemet mártírunk, Angyal István előtt. Vegyük tudomásul: bármilyen furcsa, de voltak '56-nak kommunista harcosai is, nem is akármilyenek. „Csak a messzeség megszépítő ereje mossa össze az árnyalatokat”, írja Lukácsy András. Úgy vélem: tartozunk annyi tárgyilagossággal a történelemnek és jelen érdekű tisztánlátásunknak, hogy NE hagyjuk összemamosódni a színeket. De ettől még tiszteleghetünk a tragikus sorsú, tévelygő, ám tiszta lelkű hősnek.

Lukácsy András: *Felismerem-e Angyal Istvánt?* — Magvető, 1990.